



Uresničevanje Koncepta odkrivanja nadarjenih učencev oz. dijakov in vzgojno-izobraževalno delo z njimi

Exercising the concept of discovering gifted pupils or students and performing educational work with them

Tanja Bezić
Zavod RS za šolstvo

Σ Povzetek

V prispevku avtorica najprej okvirno predstavi oba koncepta odkrivanja in dela z nadarjenimi, in sicer Koncept za OŠ in Koncept za SŠ. Oba sta bila potrjena na Strokovnem svetu RS za splošno izobraževanje; koncept za OŠ leta 1999, koncept za srednjo pa leta 2007. Predstavitvi sledijo spoznanja iz zadnje analize Zavoda RS za šolstvo o uresničevanju Koncepta v OŠ (2009/2010) in predstavitev temeljnih rezultatov projekta spremljanja uvajanja Koncepta v 11 srednjih šolah (2007–2011). Avtorica utemeljuje spoznanja o postopnem, vendar uspešnem uresničevanju temeljnih načel ter pedagoških in didaktičnih priporočil za delo OŠ in srednjih šol v Sloveniji, čeprav ostaja še veliko možnosti za dvig kakovosti pedagoškega dela, za povečanje sodelovanja med šolami in okoljem ter za še bolj sistematično in poglobljeno sodelovanje strokovnjakov in politike v slovenskem in mednarodnem prostoru. Predvsem poudari, da so nekatere po svetu že preizkušene oblike prilagajanja vzgojno-izobraževalnega dela nadarjenim učencem in dijakom pri nas še zmeraj »tabutema«. To se nanaša predvsem na različne oblike in načine hitrejšega napredovanja, kot so npr.

zgoščevanje učnega načrta za posamezni predmet, prilagajanje predmetnika za določeni razred, preskok razreda ali predmeta; možnost, da učenci ali dijaki obiskujejo pouk oz. predavanja na višji stopnji šolanja in če se pozneje vpišejo v ustrezní program, lahko uveljavljajo že pridobljene kreditne točke. To je tudi uradno mogoče v vseh v vseh drugih državah EU.

Ključne besede: nadarjeni, koncept, analiza stanja v Sloveniji

Σ Abstract

In the article, the authoress first sketches the two concepts of discovery and work with the gifted. These are the Concept for Primary school and the Concept for Secondary School. Both were approved by the Council of Experts of the Republic of Slovenia for General Education. The Concept for Primary School was approved in 1999 and the Concept for Secondary School in 2007. After the presentation, the findings of the last analysis of the National Education Institute of RS about exercising of the concept in Primary School (2009/2010) and presentation of basic results of project of monitoring of implementation of concept in 11 primary schools (2007–2011) are presented. The authoress offers argumentation for the findings about the gradual but successful exercising of basic principles, as well as pedagogical and didactical recommendations for work in primary and secondary schools in Slovenia. Nevertheless, there still remain a lot of possibilities for the improvement of the quality of pedagogical work, for increasing cooperation between schools and a milieu and for a more systematic and profound cooperation between experts and politicians in Slovenian and international space. Above all she stresses that there exist in the world some already tested forms of adjusting educational work to gifted pupils and students, which is still a »taboo« in Slovenia. Above all, this refers to different forms and ways of faster advancement, such as for instance the condensation of the curriculum for a specific subject, the adjustment of the syllabus for a specific class, faster advancement through classes or subjects and the possibility of pupils to attend lessons or lectures on higher degree of education which, if they later enter the appropriate program, enables them to profit from the credit points gained. This is also officially possible in all other EU countries.

Key words: *gifted, concept, analysis of current state in Slovenia*

α Uvod

Pogled na nadarjenost in nadarjene se je skozi zgodovino nenehno razvijal in spreminjal, in če je šlo v Evropi dolgo časa predvsem za skrb za družbene elite, je danes priznano spoznanje, da gre v nadarjenih videti ne le izjemen osebni, ampak tudi pomemben družbeni in nacionalni kapital. Že leta 1994 je Evropska komisija za izobraževanje izdala posebna »Priporočila« za vsestransko podporo nadarjenim v vzgoji in izobraževanju. V njej so opozorili na pomembnost zgodnjega oz. pravočasnega odkrivanja nadarjenosti in zgodnjih pedagoških spodbud.¹ Predvidevamo, da so bila ta priporočila upoštevana tudi Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (Bela knjiga 1995, str. 135) in pozneje v Zakonu o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja ter področni šolski zakonodaji (Ur. l. RS 12/96).

Skrb za nadarjene se je v šolski zakonodaji iz leta 1996 izrazila tudi v posameznih členih, ki so zajemali obveznost prilagajanja VIZ-dela.. Kot najpomembnejše izpostavljam 2. člene vseh sistemskih zakonov (ZOFVI, ZOŠ, ZGim, ZPSI), kjer je med cilji vzgoje in izobraževanja v Sloveniji zapisan tudi cilj, povezan z razvijanjem nadarjenosti. Ne glede na poznejša dopolnila in popravke zakonov, se je tovrstni poudarek ohranil do danes. Tudi Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Sloveniji 2011 je odkrivanju in delu z nadarjenimi namenila posebno poglavje (Juriševič, 2011).



[Slika1] Na OŠ Sveta Trojica potekajo delavnice za nadarjene matematike

β Nadarjeni in slovenska šolska zakonodaja

V zakonu o OŠ (ZOŠ, 1996) so bili od leta 1996 do leta 2011 nadarjeni učenci opredeljeni kot učenci s posebnimi potrebami.² Na podlagi zakonodaje so pridobili pravico do posebne individualne ali skupinske učne pomoči (12. člen ZOŠ; 81. člen ZOŠ). Pravico do vključitve k dodatnemu pouku in hitrejšega napredovanja pa so imeli že prej. Od delčni učiteljski zbori osnovnih in srednjih šol so postali odgovorni za individualizacijo in diferenciacijo pouka tudi za nadarjene učence (63. čl. ZOFVI, Ur. l. RS 12/96), svetovalne službe pa za sodelovanje pri načrtovanju, spremljanju in evalvaciji individualiziranih programov (ZOFVI, 67. člen). Leta 1998 je Nacionalni kurikularni svet oz. njegova Področna kurikularna komisija za OŠ naročila izdelavo posebnega koncepta za področje odkrivanja in dela z nadarjenimi v devetletni OŠ. Koncept je pripravila delovna

¹ Recommendation 1248.

² Na podlagi Bele knjige o VIZ, 2011 sprejeta novela Zakona o OŠ prinaša nekatere spremembe v statusu nadarjenih. Nadarjene učence opredeli ločeno od učencev z učnimi težavami in učencev s posebnimi potrebami (ZOsH, 2011., 11. člen).

skupina, ki jo je vodil prof. dr. Drago Žagar. Koncept odkrivanja in VIZ-dela z nadarjenimi učenci v 9-letni OŠ je bil potrjen na Strokovnem svetu RS za splošno izobraževanje februarja 1999 (Koncept, 1999). Leta 2007 pa je Strokovni svet RS potrdil še Koncept za VIZ- delo z nadarjenimi v srednji šoli (Koncept, 2007), ki je smiselna nadgradnja osnovnošolskega. Za stalno sprotno spremljanje uvajanja obeh konceptov, načrtovanje analiz, razvojnih projektov, seminarjev, za razvijanje metodologije in instrumentarija za odkrivanje nadarjenih ter za pripravo priporočil za vzgojno-izobraževalno delo z nadarjenimi od leta 2002 dalje skrbi Ekspertna skupina za VIZ-delo z nadarjenimi. Imenuje jo direktor ZRSŠ. Ta skrbi tudi za mednarodno sodelovanje in je v sodelovanju z Ministrstvom RS za šolstvo in šport leta 2007 organizirala 3. konferenco držav regionale (doslej jih je bilo že šest). Konferenca je bila namenjena izobraževanju učiteljev za delo z nadarjenimi in financiranju programov za nadarjene (več o tem glej Brdo, 2007)³. Vsa leta pa šole z izdajanjem priročnikov, izvajanjem seminarjev, tematskih konferenc in svetovalnih storitev

3 Poročilo o 3. konferenci držav regionale, Brdo 2007.

4 Seminarji ZRSŠ:

- Nadarjeni, šola, šolsko svetovalno delo (tridnevni seminar od leta 1996–2009)
- Identifikacija in vzgojno-izobraževalno delo z nadarjenimi (tridnevni seminar od leta 1998 do 2009)
- Temeljni seminar za odkrivanje in delo z nadarjenimi v OŠ (tridnevni seminar od leta 2009 dalje)
- Didaktični vidiki za delo z nadarjenimi v osnovnih šolah (dvodnevni seminar od 2007 dalje)
- Odkrivanje in delo z nadarjenimi v srednjih šolah (dvodnevni seminar od leta 2008 dalje)

5 Koncept odkrivanja in VIZ-dela z nadarjenimi učenci v devetletni OŠ, 1999. Koncept VIZ-dela z nadarjenimi dijaki v srednjih šolah, 2007.

6 *International Horizons of Talent Support, I. , Best Practices Within and out of the European Union (ed. by János Gordon Györi). Genius konyvek, 18.*

za šole strokovno podpira ZRSŠ⁴. Že več let je vzpostavljena tudi posebna spletna stran (Bezić, 2011a).

γ Bistvene značilnosti slovenskega koncepta odkrivanja in dela z nadarjenimi

Kdo so nadarjeni učenci oz. dijaki in kako jih odkrivamo?

Najprej bomo okvirno predstavili oba Koncepta. Izvirna dokumenta pa sta dostopna tudi na spletni strani ZRSŠ.⁵

Kot potrjuje tudi nedavno sprejeta Budimpeška deklaracija (Budimpešta, april 2011) na konferenci Evropske unije, namenjeni skrbi za nadarjene v Evropi, za zdaj še ni in tudi ni kmalu pričakovati enotne opredelitve do tega, kdo so nadarjeni učenci, in zato tudi ni enotne metodologije njihovega odkrivanja. Države (ponekod le posamezni strokovnjaki) razvijajo različne koncepte in modele odkrivanja nadarjenih in priporočajo njim primerne organizacijske oblike, strategije, modele in metode vzgojno-izobraževalnega dela. Kjer na državni ravni nimajo enotnega koncepta, se način odkrivanja in dela z nadarjenimi razlikuje celo od »šole do šole«⁶.

V Konceptu odkrivanja in VIZ-dela z nadarjenimi učenci v devetletni OŠ (Koncept, 1999) in tudi v Konceptu VIZ z nadarjenimi dijaki (Koncept, 2007) so nadarjeni učenci opredeljeni kot tisti otroci in mladostniki, ki so bodisi na predšolski stopnji bodisi v osnovni ali srednji šoli pokazali visoke dosežke ali sposobnosti na intelektualnem področju, na področju ustvarjalnosti, na akademskem področju, voditeljskem področju ali na umetniških področjih in ki potrebujejo,



[Slika 2] Na OŠ Sveta Trojica potekajo delavnice za nadarjene matematike

poleg rednega šolskega programa, še posebej prilagojene programe dela in dejavnosti" (prim. Davis, G. A., in Rimm, 1989, str. 18).⁷ Ugotavljamo, da več kot polovica držav ZDA in tudi mnoge druge države to opredelitev še zmeraj uporabljajo, nekatere z manjšimi spremembami in dopolnili⁸. V obeh naših konceptih je poudarjeno, da imajo nadarjeni učenci oz. dijaki nekatere osebnostne lastnosti, ki jih ne najdemo pri drugih učencih ali pa so pri nadarjenih izrazitejše, vendar niso homogena skupina. Med posamezniki znotraj nje obstajajo velike razlike.

Koncepta predvidevata tri stopnje odkrivanja nadarjenih, in sicer: 1. evidentiranje (presejanje) 2. identifikacija (ugotavljanje vrste in stopnje nadarjenosti) ter 3. seznanitev in pridobitev mnenja staršev. Za identifikacijo (za testiranje s testi splošnih intelektualnih sposobnosti in ustvarjalnosti ter za ocenjevanje z ocenjevalnimi lestvicami nadarjenosti)⁹ mora šola dobiti pisno soglasje staršev. Srednješolski koncept (Koncept, 2007) pa omogoča identifikacijo nadarjenosti tudi na podlagi vrhunškega dosežka na državni ali mednarodni ravni ter na podlagi ustrezne dokumentacije iz OŠ.

Prilagajanje VIZ-dela potrebam, željam in interesom nadarjenih učencev oz. dijakov

Šola mora vsem nadarjenim učencem oz. dijakom ponuditi možnost posebnega individualiziranega programa vzgojno-izobraževalnega dela (INDEP). Smisel koncepta namreč ni v odkrivanju nadarjenih, temveč na ustrezen način spodbujati in podpirati njihov celostni in čim bolj optimalni razvoj. Odločitev za INDEP je za učenca oz. dijaka in starše prostovoljna.

V obeh konceptih sta posebni poglavji namenjeni temeljnemu načelom in specifičnim načinom vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi.

Koncepta navajata naslednja načela:¹⁰

- upoštevanje posebnih sposobnosti in močnih interesov,
- upoštevanje individualnih osebnostnih značilnosti,
- spodbujanje samostojnosti in odgovornosti – zase in druge,
- skrb za celostni osebnostni razvoj (kognitivni, emocionalni, socialni, moralni, telesni),
- širitev in poglobljanje temeljnega znanja,
- hitrejše napredovanje v procesu učenja,
- razvijanje ustvarjalnosti,

⁷ Marland, S. P., Jr. (1972). *Education of the Gifted and Talented: Report to the Congress of the United States by the U.S.*

Commissioner of Education and background papers submitted to the U.S. Office of Education, 2 vols. Washington, DC:

U.S. Government Printing Office. (Government Documents Y4.L 11/2: G36)

⁸ *Gifted and Talented*, <http://www.ecs.org/clearinghouse/52/28/5228.htm>, 2004 (Dostop 10. 1. 2012).

⁹ <http://www.zrss.si/default.asp?link=predmet&tip=7&pID=37&rID=1412> (Dostop 10. 1. 2012)

- spodbujanje višjih oblik mišljenja in učenja,
- uporaba sodelovalnih oblik učenja,
- raznovrstnost ponudbe in omogočanje svobodne izbire,
- uveljavljanje mentorskih odnosov med učenci, dijaki in učitelji oziroma drugimi izvajalci programa,
- skrb za to, da so nadarjeni v svojem razrednem in šolskem okolju ustrezno sprejeti,
- ustvarjanje možnosti za občasno druženje nadarjenih med seboj, glede na njihove posebne potrebe in interese.«

Uresničevanje vsakega od zgoraj navedenih načel pa v bistvu prispeva k bolj optimalnemu celostnemu razvoju vseh učencev, ne le nadarjenih (primerjaj S. Reis 2008).

Posebej so v obeh konceptih predstavljene tudi priporočene organizacijske oblike dela in didaktične strategije za prilagajanje vzgojno-izobraževalnega dela nadarjenim. Predstavljene so po posameznih triadah OŠ. V prvi triadi se priporoča predvsem le notranja individualizacija in diferenciacija, pozneje pa tudi različne oblike fleksibilne in delne zunanje diferenciacije, specifične dejavnosti za osebni in socialni razvoj, specifične oblike in metode karijerne orientacije itd. V srednjih šolah pa se razen specifičnih organizacijskih in pedagoških strategij (npr. akceleracija, samostojni projekti, učenje na daljavo itd.) še posebej poudarja tudi velik pomen dejavnosti zunaj pouka (gre za obogatitvene programe, npr. sobotne šole, tabori itd.) in dejavnosti zunaj šole (npr. glasbene šole, vrhunski treningi itd.).

¹⁰ *Koncept*, http://www.zrss.si/pdf/210911135740_ssd_nadarjeni20konceptoš.pdf, str.9. (Dostop 10.1.2012)



[Slika 3] Na OŠ Sveta Trojica potekajo delavnice za nadarjene matematike

Seveda je utopično pričakovati, da bo zaradi kompleksnosti in izjemnega obsega svojega dela učitelj zmož individualizirati poučevanje vsak dan in za vse učence. Drži pa, da so bili nadarjeni učenci doslej precej zapostavljeni in je prav in potrebno, da pouk individualiziramo tudi zanje. Učitelji velikokrat odkrito povedo, da so se doslej bistveno bolj posvečali učencem s težavami. Resnici na ljubo nekateri tudi še zmeraj verjamejo, da nadarjeni posebne pedagoške podpore in pomoči sploh ne potrebujejo. Ne glede na to, pa večina pričakuje še naprej sistematično strokovno podporo (Bezić, 2011c).

δ Temeljne ugotovitve analize uresničevanja Koncepta odkrivanja in dela z nadarjenimi v OŠ ob koncu šol. leta 2009/2010¹¹

Splošne ugotovitve

Ker so OŠ devetletko uvajale postopno, se je tudi Koncept tako uvajal. Zadnjih 40 % OŠ je začelo uvajati devetletko šele v šol. letu 2003/2004. Šele v šol. letu 2012/2013 bomo imeli na šolah čiste »devetletkarje« in tako lahko dali končno oceno o tem, kako dobro

se je Koncept vključil v delo vseh OŠ v Sloveniji. Ne glede na to pa si upamo trditi, da so tudi rezultati analize, opravljene ob koncu šol. leta 2009/2010 že zelo zanesljivi in nam dajo dokaj jasno sliko realnega stanja.

Omenjena analiza nam je dala odgovore na številna pomembna vprašanja, kot. npr. koliko in na kakšne načine so na osnovnih šolah doslej poskrbeli za prilagajanje vzgojno-izobraževalnega dela značilnostim, potrebam, željam in interesom nadarjenih učencev, koliko šole uresničujejo temeljna načela za delo z nadarjenimi, koliko upoštevajo tudi organizacijska in metodično didaktična priporočila, zapisana v Konceptu, kako in na kak način oblikujejo, spremljajo in evalvirajo individualizirane programe za delo s posameznimi učenci (INDEP-e) in delo šole kot celote ter kaj strokovni delavci še zmeraj, kljub dosedanjim oblikam informiranja in usposabljanja potrebujejo za svoj nadaljnji strokovni razvoj.

Ko smo ugotavljali, kako se v praksi že uresničujejo temeljna načela za delo z nadarjenimi, smo med drugim ugotovili (Bezić, Deutsch, idr., 2011c, str. 67–68 in 92–93), da koordinatorji za delo z nadarjenimi uresničevanje načel ocenjujejo zelo visoko. Najvišjo povprečno oceno je dobilo načelo – širitev in poglobljanje temeljnega znanja, najnižjo oceno, čeprav še zmeraj višjo od 3 (od 5) pa je dobilo načelo – hitrejše napredovanje v procesu učenja (prav tam, str. 67). Razloga za takšno oceno je mogoče iskati tako v razumevanju samega načela kot tudi v pomanjkanju konkretnega znanja o tem, kako ga učitelji sploh lahko uresničujejo (npr. zgoščevanje kurikula, tečajne oblike učenja, samostojni projekti, priprava na izpite itd.).

Ugotovili smo tudi, da koordinatorji izjemno visoko ocenjujejo pomen priporočenih

oblik in dejavnosti za celostni razvoj učenca. Ocene so praviloma višje od 4 (od največ 5). Še posebej so te prilagoditve pomembne v tretji triadi OŠ. Žal pa nekatere od njih šole učencem le izjemoma ponudijo. Tako le približno 13 % šol ponudi učencem možnost hitrejšega napredovanja (preskok razreda, zgoščevanja kurikula itd), še manjši delež šol pa vzporedne programe (program, ki v določenem obsegu ur poteka hkrati z rednim poukom). Le nekoliko več kot polovica šol ponudi učencem prilagojene dejavnosti za osebni in socialni razvoj in ali prilagojene načine karijerne orientacije. Šole sicer ponujajo in izvajajo številne umetniške in športne dejavnosti za učence, a jih ne razumejo kot integralni del programa za celostni osebni in socialni razvoj. Predvidevamo, da jih zato tudi ne načrtujejo tudi v skladu s potrebami učencev, ampak najverjetneje upoštevajo njihove spontane želje in interese.

V skladu z ugotovitvami lahko brez dvoma sklepamo, da je ponudba šol dokaj raznolika in v večini primerov tudi v skladu s priporočili v Konceptu. Zagotovo pa bi bilo mogoče še pogosteje ponuditi možnost hitrejšega napredovanja, dodatni pouk za več različnih predmetov, več ur dodatnega pouka, predvsem pa bolj diferencirati in individualizirati delo pri rednem pouku. Več bi moralo biti tudi možnosti za projektno učno delo, samostojno učenje zunaj razreda, za učenje v učnih kotičkih, knjižnicah, eksperimentalno in raziskovalno delo, terensko delo ter za različne oblike druženja nadarjenih, kot so npr. sobotne šole, tabori itd.

Zelo pozitivno je tudi, da pri izvajanju programov na 37,8 % šol sodelujejo tudi zunanji strokovnjaki in že v 12,2 % tudi starši.

11 Bezić, T., Deutsch, T., idr., 2011c.



[Slika 4] Delavnico za nadarjene matematike na OŠ Sladki vrh sta vodili učiteljici Danica Ferk in Vlasta Grušovnik.

Večje povezovanje šol z okoljem je bila ena izmed usmeritev koncepta, zato je dober znak, da kar na tretjini šol vsaj kakšen program v celoti izpelje tudi kakšna zunanja ustanova.

Kot rečeno je še zmeraj premajhen poudarek na notranji individualizaciji in diferenciaciji pouka. To se najbolj jasno vidi iz podatkov o vsebini INDEP (prav tam, str. 48–52). Ker so INDEP eno izmed glavnih orodij za načrtno in sistematično prilagajanje VIZ-dela nadarjenim učencem, ni zanemarljivo, so bile nekatere priporočene dejavnosti vključene v INDEP le izjemoma. Le za tretjino nadarjenih učencev je bila notranja individualizacija posebej in vnaprej načrtovana. To nas je presenetilo. Mogoče pa je, da učitelji med to štejejo le individualno delo. Kar za 78,8 % identificiranih nadarjenih učencev 4. razreda so v INDEP načrtovali individualne zadolžitve pri rednem pouku in pri več kot polovici posebne domače zadolžitve; skorajda za polovico učencev so načrtovali tudi sodelovalno učenje in razne skupinske učne oblike. Vse naštetu sicer spada v sklop indi-

vidualizacije in diferenciacije poka, vendar žal to še zdaleč niso vse možnosti.

Med devetošolci je imelo načrtovane individualne zadolžitve pri rednem pouku 71,8 % učencev. Poleg tega jih je bila skoraj polovica vključenih v najvišjo nivojsko skupino vsaj pri enem predmetu. Prav tolikšni delež devetošolcev pa je imel v svojih INDEP načrtovane specifične seminarske naloge, prilagojene domače zadolžitve, sodelovalno učenje in druge skupinske oblike dela.

Glede na ugotovitve lahko rečemo, da je treba tudi v prihodnje posvetiti razvijanju kompetenc učiteljev za notranjo individualizacijo in diferenciacijo veliko pozornosti. Tega se zavedamo tudi na ZRSŠ, zato je to že dalj časa tudi pomembna vsebina dela študijskih skupin.¹² Vprašanje pa je, zakaj še ni boljših rezultatov. Del razlogov je mogoče pripisati tudi temu, da učitelji ob obilici drugih nalog (nekatero med njimi so žal le malo povezane s kakovostjo pedagoškega dela) preprosto ne zmorejo še tega strokovnega napora. Morda pa je razlog tudi v tem, da individualizacijo in diferenciacijo še ne razumejo kot nujen pogoj za spodbujanje optimalnega razvoja vsakega, ne le identificiranih nadarjenih učencev.

Vsebina in trajanje INDEP in dosežki na nacionalnih preizkusih znanja in tekmovanjih

V nadaljevanju predstavljamo zanimive ugotovitve o tem, kako je povezana vsebina in trajanje INDEP z dosežki učencev na nacionalnih preizkusih znanja iz slovenščine in matematike (NPZ) ter z dosežki na tekmovanjih na nacionalni ali mednarodni ravni (zlata priznanja ali prva tri mesta na tekmovanjih ali pri raziskovalnem delu).

¹² Program dela ZRSŠ za leto 2009/2010; 2010/2011. Arhiv ZRSŠ.

Naj najprej poudarimo, da so identificirani nadarjeni dosegli na NPZ pri MAT in SLO in na državnih ter mednarodnih tekmovanjih nadpovprečne rezultate. Pri MAT so v poprečju dosegli 20 % več točk, pri SLO pa povprečno za 17 % več. Ugotovili smo, da gre za sicer šibko, a vendarle pozitivno povezanost med trajanjem INDEP in rezultati na NPZ pri SLO in MAT ter enako tudi med trajanjem INDEP in dosežki na državnih in mednarodnih tekmovanjih (prav tam, str. 53–56). Pomembno bi seveda bilo ugotoviti tudi, koliko identificirani nadarjeni dosegajo tudi najvišje taksonomske stopnje znanja na NPZ in v mednarodnih raziskavah, npr. v okviru PISE. Žal tega v tej raziskavi nismo ugotavljali.

Pri interpretaciji povezanosti trajanja INDEP in dosežki moramo upoštevati, da je večina identificiranih nadarjenih devetošolcev (83,9 %) imela INDEP le zadnji dve leti.¹³ Vseh mogočih šest let ga je žal imelo le 5,7 % devetošolcev, čeprav bi ga glede na značilnosti vzorca šol, zajetih v raziskavo, morala imeti vsaj četrtina. Ker pa je imelo med raziskavo v 4. razredih INDEP že tri četrtine identificiranih nadarjenih (prav tam, str. 47) in ker približno 70 % koordinatorjev misli, da INDEP pomembno ali celo zelo pomembno vpliva na celostni razvoj nadarjenega učenca (prav tam., str. 56), lahko predvidevamo, da bo v prihodnosti interpretacija povezanosti med trajanjem INDEP in dosežki boljše utemeljena.

Poleg tega smo ugotovili, da gre tudi za povezanost med dosežki na NPZ in nekaterimi dejavnostmi, ki jih je imel učenec vključene v INDEP. Nekatere so pomembne za uspešnost pri obeh primerjanih predmetih (SLO in MAT), druge pa le pri posameznem (prav tam, str. 54–55).



[Slika 5] Delo z nadarjenimi matematiki na OŠ Sladki vrh

Za oba predmeta velja, da gre za statistično pomembno povezanost med rezultatom na NPZ in individualnimi zadolžitvami pri rednem pouku, individualiziranim poukom pri enem ali več predmetih, kooperativnim učenjem, posebnimi domačimi zadolžitvami, dodatnim poukom, vključenostjo v najvišjo nivojsko učno skupino, seminarskimi nalogami, raziskovalnimi nalogami, ekskurzijami in pripravami na tekmovanja.

Različno pa se pokaže povezanost vključenosti učencev v raziskovalne tabore. Našli smo le povezanost z NPZ iz MAT, pri NPZ iz SLO pa ne. Za rezultate pri NPZ za SLO pa se je pokazala pomembna pozitivna povezanost z vključenostjo učenca v glasbeno šolo, v program za razvijanje socialnih spretnosti,

¹³ To dejstvo je vsaj delno povezano s postopnim uvajanjem devetletke, delno pa s samosvojo odločitvijo nekaterih OŠ, da z izvajanjem Koncepta počakajo do zadnjega trenutka. Ta je po presoji nekaterih šol nastopil šele tedaj, ko je MŠŠ finančno skromno, a vendarle posebej podprlo uresničevanje Koncepta., kar pa se je zgodilo šele v jeseni leta 2007. Prav tako je k izvajanju Koncepta pozitivno prispeval sicer ne preveč dobro sprejet novi zakon o štipendiranju, ki je identifikacijo v skladu s Konceptom odkrivanja in dela z nadarjenimi v OŠ postavil kot enega od pogojev za kandidiranje za Zoisovo štipendijo (ZŠtip, 2007).

v kreativne delavnice, v posebne dejavnosti v okviru dni dejavnosti, v vzporedni program in v projektno delo. Teh povezanosti pri matematiki nismo odkrili.

Le v enem primeru smo odkrili negativno povezanost, in sicer med vključenostjo učenca v športne sekcije in klube ter rezultatom na NPZ pri slovenščini (prav tam, str. 55).

Za druge dejavnosti, vključene v INDEP učencev, statistično pomembne stopnje povezanosti z rezultati na NPZ za matematiko in slovenščino nismo ugotovili. Vzroki lahko ležijo tako v kratkem trajanju INDEP (večinoma so trajali le dve leti), lahko pa je razlog tudi v tem, da so bile nekatere navedene dejavnosti izpeljane zgolj kot občasna ali celo enkratna dejavnost (npr. sobotne šole). Razumljivo je, da se učinki neke dejavnosti lahko pokažejo praviloma šele po daljšem času.

Presenetilo pa nas je, da nismo našli pomembne povezanosti med vključenostjo učenca v ustrezne izbirne predmete in rezultati na NPZ; enako velja za povezanost med ustreznimi interesnimi dejavnostmi in rezultati na NPZ. Mogoče je, da bi našli povezave z rezultati na NPZ iz drugih predmetov, pa žal tega nismo analizirali, pa tudi, da se »ustrezni izbirni predmeti in interesne dejavnosti« izvajajo na premalo zahtevnem nivoju in tudi zato ne vplivajo pomembno na rezultate NPZ. Raziskava v tej smeri bi bila izjemno koristna za šolsko prakso in tudi za šolski sistem.

Čeprav torej določene oblike in dejavnosti, vključene v INDEP učencev, vplivajo pozitivno na dosežke na NPZ iz slovenščine in matematike, in da gre za sicer za šibko, a pozitivno povezanost med trajanjem INDEP in dosežki na NPZ, je treba vplive INDEP proučevati dalje. Učinki INDEP bodo zago-

tovo jasnejši v naslednjih letih, ko bo večina učencev že imela INDEP od 4. razreda dalje.

Še posebej pa želimo poudariti, da bi bilo nujno treba raziskati, kako vpliv INDEP ocenjujejo starši in še predvsem učenci. Tega nam zaradi objektivnih razlogov v tej analizi ni uspelo narediti.

ε Temeljne ugotovitve projekta Spremljanje uvajanja koncepta VIZ-dela z nadarjenimi v srednjih šolah (2007/2008 do 2010/2011)

V projektu formativnega spremljanja uvajanja Koncepta VIZ dela z nadarjenimi dijaki je od leta 2007/2008 do 2010/2011 sodelovalo deset srednjih šol, od tega pet gimnazij in pet srednjih strokovnih šol. Poleg omenjenih desetih šol jih je dejansko sodelovalo še dvanajst, ki pa jih, zaradi metodoloških omejitev ter tudi zaradi omejenih kadrovskih in finančnih zmožnosti nismo mogli vključiti v projektno skupino. Nekatere od njih so kljub temu redno sodelovale na vseh organiziranih izobraževanjih ter delovnih srečanjih. Imenovali smo jih »šole sopotnice«. V zadnjih letih so tako sodelovale predvsem Gimnazija Šiška, Gimnazija Vič in Srednja gradbena in geodetska šola Ljubljana. Ugotovitve zajemajo tudi njihova spoznanja.

Na podlagi zaključnih poročil srednjih šol (september 2011) izpostavljamo naslednje ugotovitve:¹⁴

- Na šolah je opaziti vedno močnejše zavedanje o nujnosti načrtnega spodbujanja celostnega razvoja nadarjenih dijakov. Povečuje se zavedanje, da je delo z izjemno nadarjenimi ena izmed prioritarnih



[Slika 6] Gimnazija Brežice in Gimnazija Trbovlje sodelujeta pri delu z nadarjenimi matematiki

nalog vsake šole ter hkrati tudi spodbuda za razvoj in promocijo dela šole.

- V šolah sta se povečali zavedanje in sprejemanje opredelitve nadarjenosti v Konceptu VIZ-dela z nadarjenimi dijaki oz. to, da je nadarjenost mogoče prepoznati in spodbujati na več različnih področjih, tudi na specifičnih akademskih ter poklicnih in strokovnih področjih.
- Šole ponujajo vedno več in vedno bolj raznolike obogatitvene dejavnosti. Pri načrtovanju in izvajanju teh dejavnosti vedno bolj dosledno upoštevajo interese in želje dijakov.
- Šole vedno pogosteje sistematično spremljajo vključenost, delo in dosežke dijakov v interesnih dejavnostih šole (kroških, klubih itd), rezultate sodelovanj na državnih in mednarodnih tekmovanjih na akademskih, poklicnih, umetniških in športnih področjih. Na nekaterih šolah se je očitno povečalo število dijakov, ki se vključujejo v različna tekmovanja in delež dijakov z izjemnimi dosežki na državnem in celo mednarodnem nivoju.

- Ugotavljamo, da niti dijaki niti učitelji si doslej niso najbolj prizadevali za pripravo posebej zapisanih INDEP (individualizirani VIZ-program dela). So namreč proti vsaki neutemeljeni dokumentaciji. Da bi čim bolj racionalizirali pripravo INDEP, smo šolam ponudili daljšo in krajšo varianto pripomočka za načrtovanje INDEP. Ne glede na to pa velja, da so bili dijaki in šole, ki jim je uspelo oblikovati, izvajati in tudi evalvirati INDEP-e, z njihovimi učinki in uspešnostjo zadovoljni. Izpostavimo lahko tri šole, ki so doslej oblikovale večje število INDEP za dijake.

Ker so izdelava, izvajanje in spremljanje INDEP-ov nove delovne naloge za strokovne delavce šol, pričakujemo, da se bo v prihodnosti zaradi uveljavitve 14. člena novega Pravilnika o normativih in standardih za srednje šole (Pravilnik, 2010) število INDEP-ov povečalo.

- Evalvacija dela z nadarjenimi poteka vedno pogosteje s pomočjo posebej izdelanih pripomočkov – anketnih vprašalnikov, strukturiranih intervjujev; na nekaterih šolah spremljajo to delo na rednih pedagoških konferencah (npr. na vsaki pedagoški konferenci je na dnevnem redu tudi problematika dela z nadarjenimi). Kot koristen pripomoček za samoevalvacijo dela šole na tem področju so se izkazali posebej izdelani Kazalci kakovosti za Viz delo z nadarjenimi.¹⁵

Ne glede na prizadevanje vseh članov projektnih skupin pa so tudi po štirih letih še ostale nekatere večje ovire in težave:

- Popolne podpore Konceptu na šolah še ni. Predvsem obstaja bojazen pred sti-

¹⁴ Bezić, 2011b.

gmatizacijo nadarjenih v tistih šolah, kjer je le malo identificiranih, po drugi strani pa bojazen, da bodo na šolah z večino identificiranih že v OŠ nekateri nadarjeni spregledani.

- S težavo se uveljavlja spoznanje, da so nadarjeni tudi nekateri učno neuspešni dijaki.
- Učitelj močno zavračajo vsako novo dokumentacijo, pa čeprav gre za strokovne dokumente.
- Ocenjevalnih lestvic še ni mogoče uporabljati za identifikacijo, saj učitelji potrebujejo več časa za pripravo na to odgovorno nalogo.
- MIZKŠ bi moralo dati jasnejšo strokovno in finančno podporo Konceptu.
- Med člani projektnih timov obstaja bojazen, da bi se odgovornost za izvajanje Koncepta v celoti prenesla na svetovalne delavce ali koordinatorje. Brez podpore vodstev šol Koncepta ni mogoče izvajati.

Na podlagi dosedanjih spoznanj lahko sklenemo, da je izjemno pomembno, da tudi v srednji šoli ne zanemarimo pomena celostnega razvoja dijaka in še posebej njegovega vrednotnega razvoja (Musek 2010). Tudi v srednjih šolah je treba slediti temeljnim načelom za delo z nadarjenimi in v pouk in druge dejavnosti vključevati specifične oblike, dejavnosti in didaktične strategije, ki jih priporoča Koncept (Koncept 2007), ter vzpostaviti veliko močnejše sodelovanje srednjih šol z razvojno usmerjenimi delovnimi organizacijami, fakultetami in posameznimi zu-

15 Kazalci kakovosti za VIZ delo z nadarjenimi, http://www.zrss.si/pdf/221211133958_kazalci_kakovosti_nad_srednje_november_011_24%C5%A1%C4%8Drke.pdf (dostop 6. 6. 2012).



[Slika 7] Nadarjeni matematiki Gimnazije Brežice na taboru

nanjimi strokovnjaki (Collangelo 2004). Sve-tovalni delavci skupaj z učitelji in dijaki ter zunanji strokovnjaki lahko še izboljšajo programe karijerne orientacije ter organizirajo in izvajajo še več dejavnosti za osebni in socialni razvoj; srednje šole, ki šele začenejo z izvajanjem koncepta, se lahko povežejo s šolami, ki imajo že večletne izkušnje. Dokler ne bo dokončno odločeno, da se ocenjevalne lestvice uporabljajo tudi za identifikacijo nadarjenih (zato so namreč bile standardizirane!), jih je zelo smiselno uporabiti vsaj za evidentiranje in evidentirane dijake usmerjati v razvijanje njihovega najmočnejšega področja. Ta razvoj pa seveda lahko podprejo tudi učitelji pri rednem pouku.

Vsekakor velja, da tudi v srednjih šolah ne moremo pričakovati hitrih sprememb. Pričakujemo pa, da jih bodo pospešili tudi normativi (Normativi, MŠŠ, 2010), ki že upoštevajo tudi nove naloge, povezane z uresničevanjem Koncepta. Teh na ravni osnovne šole še danes ni.

ζ Sklep

Zavedamo se, da je na večini šol v zadnjih letih na področju dela z nadarjenimi narejen velik napredek, in to tako v kakovosti kot tudi v obsegu prilagojenih dejavnosti. Učitelji so ob veliki obremenjenosti z novostmi, ki jih je bilo v zadnjih letih treba vpeljati v slovenske šole, naredili zares veliko. To dokazuje tudi umestitev Slovenije v zbornik najboljših praks za delo z nadarjenimi v Evropi in po svetu (Cseh, A., 2011). Za nenehno izboljševanje VIZ-dela z nadarjenimi pa je poleg obstoječih načinov strokovne podpore učiteljem in šolam v okviru nadaljnjega izo-

brazovanja treba zagotoviti, da bo področje odkrivanja in vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi postalo tudi del dodiplomskih in podiplomskih študijskih programov bodočih učiteljev in stalna vsebina programov njihovega nadaljnjega izobraževanja. Nadaljevati in posodobiti je treba seminarje, tematske konference, svetovalne storitve, še naprej izdajati pripomočke in priročnike, mrežiti šole za izmenjavo dobrih praks ter izvajati skupne inovacijske in razvojne projekte. Pobude za tovrstna sodelovanja se pričakujejo tudi od šol in učiteljev samih.

η Viri in literatura:

1. Bezić, T. (2011a). Dejavnosti Zavoda RS za šolstvo v procesih razvijanja in uvajanja Koncepta odkrivanja in dela z nadarjenimi v osnovnih in srednjih šolah Sloveniji od leta 1996 do 2011. ESS projekt. Ljubljana: PEF ULJ.
2. Bezić, T. (2011b). Temeljne ugotovitve projekta spremljanja uvajanja Koncepta VIZ dela z nadarjenimi v srednjih šolah. <http://www.zrss.si/default.asp?rub=4032> (dostop 6. 6. 2012).
3. Bezić, T., Deutsch, T. idr. (2011c). Analiza uresničevanja Koncepta odkrivanja in dela z nadarjenimi v devetletni OŠ ob koncu šol. leta 2009/2010. Končno poročilo. ZRSSŠ. http://www.zrss.si/pdf/241111145902_splet.pdf. (dostop 2. 6. 2012)
4. Collangelo, N. (2004). The Nation Decieved. http://www.accelerationinstitute.org/Nation_Deceived/ND_v2.pdf (dostop 6. 6. 2012).
5. Cseh, A. (2011). Programmes of Talent identification and Talent management in Slovenia. V: International Horizons oh Talent Support, I. , Best Practices Within

- and out of the European Union (ed. by János Gordon Győri). Genius konyvek, 18. , p. 166–182.
6. Jurišević, M.. (2011). Nadarjeni učenci v osnovni in srednji šoli. Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011. dostop: <http://www.bela-knjiga2011.si/> (6. 6. 2012)
 7. Musek, J.(2010). Psihologija življenja. Ljubljana: Inštitut za psihologijo osebnosti .
 8. Reis, M. S.. (2008). Research That Supports the Need for and Benefits of Gifted Education. NAGC. The University of Connecticut.
 9. Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (1995). Ministrstvo za šolstvo in šport.
 10. Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji (2011). Ministrstvo za šolstvo in šport.
 11. Budimpeška deklaracija. 2011. <http://geniuszportal.hu/content/budapest-declaration-talent-support> (6. 6. 2012)
 12. International Horizons oh Talent Support, I. , Best Practices Within and out of the European Union. 2011. (ed. by János Gordon Győri). Genius konyvek, 18.
 13. Koncept odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci v devetletni OŠ. Strokovni svet RS za splošno izobraževanje (1999). http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_drugo/Odkrivanje_in_delo_z_nadarjenimi_ucenci.pdf (dostop 10. 1.2012).
 14. Koncept vzgojno izobraževalnega dela z nadarjenimi dijaki v srednjem izobraževanju, Strokovni svet RS za splošno izobraževanje, 2007. <http://www.zrss.si/default.asp?rub=3159> (dostop 10. 1. 2012)
 15. Normativi za srednje šole ... Ur. l. RS, 62/2010 <http://www.uradni-list.si/1/content?id=99390> (dostop 6. 6. 2012)
 16. Ocenjevalne lestvice za odkrivanje nadarjenih, Kazalci kakovosti in druga gradiva v zvezi z odkrivanjem in delom z nadarjenimi. Spletna stran ZRSŠ. Področje – šolsko svetovalno delo. <http://www.zrss.si/default.asp?rub=3159> (dostop 10. 1.2012)
 17. Recommendation 1248, Council of Europe. <http://>

- assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta94/EREC1248.htm (6. 6. 2012)
18. Zakon organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Ur. l. RS 12/96; 16/2007 (UPB 5). Dostop: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r05/predpis_ZAKO445.html (10. 1. 2012).
 19. Zakon o osnovni šoli, Ur. l. RS 12/96; 81/2006 (UPB3); 102/207; 87/2011 http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r08/predpis_ZAKO448.html (10. 1. 2012).
 20. Zakon o gimnazijah. Ur. l. RS 12/96; 1/2007 (UPB 1) dostop http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAKO450.html
 21. Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanj. Ur. l. RS 12/1996; Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanj. 79/2006. dostop: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r05/predpis_ZAKO4325.html (1. 10. 2012)
 22. Zakon o štipendiranju (ZŠtip), Ur. l. RS 59/2007 (63/2007 popr.). Spremembe 40/2009 in 62/2010. Dostop: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r04/predpis_ZAKO4664.html (10. 1. 2012).

Sporočilo uredništva

Zahvaljujemo se Verici Vračko in Simoni Dreu iz OŠ in vrtca Sveta Trojica, Lidiji Jug iz OŠ Sladki Vrh in Gordani Rostohar iz Gimnazije Brežice, ki so nam odstopile fotografije.